

‘de oorlog doodt met de handen van
onverschilligen’

Halyna Kroek

uit het gedicht ‘Met Europa op de achtergrond’

‘Ja, al die jaren waren we met vakantie, omdat al die “conflicten” zich ver genoeg van onze welvaartsmaatschappij afspeelden, omdat onze veiligheid en het Russische gas ons belangrijker leken dan de vreemde “militaire confrontaties”. We waren met vakantie, omdat we het geld allang tot de voornaamste ideologie hadden verklaard en onze welvaart belangrijker vonden dan al het leed.’

‘De vakantie van het Westen is voorbij’

essay van Nino Haratischwili gepubliceerd

in *Die Zeit*

Toni

TWEEËNHALF JAAR NA DE OORLOG
IN BESULIA

WIJKEN ALS DEZE kosten de meeste tijd: het duurt minstens een kwartier tot iemand een hek opent of in een auto met geblindeerde ramen haar kant op komt. Toni voelt dat ze kijken; ze turen naar haar wagen, waar met donkerblauwe letters *BODY-PICK-UP-SERVICE* op staat. In de vrijstaande huizen, verscholen achter lange opritten en nutteloos vaak bewaterde gazons, gluren mensen vanachter hun gordijnen naar haar wagen: ‘Wie van ons heeft er een liggen?’ Toni drukt haar voet op de pedaal en laat het voertuig langzaam de heuvelachtige wijk in rollen. Tussen twee grote huizen houdt ze stil. Ze pakt haar verrekijker – gekregen van haar moeder om vogels te spotten toen zij hier op visite was: ‘Je hield zo van vogels kijken bij ons thuis in het dorp.’ Toni had het ding een tijd op het dressoir in de woonkamer laten staan, en daarna, omdat het stof stond te vangen, ergens in een la gegooid. Onlangs vond ze het terug, nu komt het goed van pas. Met een hand nog aan het stuur stelt ze scherp op een wit huis met blauwe kozijnen, nummer acht, de woning waar ze een dode Besuliaan op moet halen. Toni zoomt in op de ramen van de eerste verdieping, een

vinger met een titanium ring schuift de roomwitte vitrage een paar centimeter opzij.

‘Mensen, mensen, wat een ongemak,’ mompelt ze chagrijnig, ‘jullie zijn niet uniek. Rijke buitenwijk, buurt met stapels vuilniszakken op de stoep, penthouse midden in de stad – het maakt de lijken geen reet uit.’

Toni’s moeder verschijnt op de bijrijdersstoel, tuurt ook naar buiten. Haar borsten hangen naar voren, haar tepels drukken door haar bh en bebloemde blouse zwaar tegen het zwarte nepleer van het dashboardkastje.

‘Het maakt voor het dansen ook niet uit, trouwens. Of je rijk bent of niet,’ zegt haar moeder, ‘danssen kan iedereen, hier vinden ze het blijkbaar iets om je voor te schamen.’

‘Mam, ik ben aan het werk.’

‘En, dus?’

Toni gromt en bijt op de binnenkant van haar wang, zoals ze al doet sinds haar kindertijd.

‘Ik kies de momenten niet, meisje,’ zegt haar moeder met een gemaakte zucht, ‘de dood doet wat-ie wil. Je weet hoe het is.’

‘Als je maar je mond houdt als ik dit lichaam ophaal. Ik heb geen idee of die doden jou nou wel of niet zien.’

Haar moeder leunt achterover en slaat haar ar-

men theatraal over elkaar. Toni duwt haar ellebogen op het stuur, de verrekijker nog steeds tegen haar hoofd gedrukt.

‘Kom op,’ zegt ze zacht, ‘ik heb niet de hele dag de tijd, ik ben moe.’

Het is drukker dan ooit bij de body-drop-off-hubs, las Toni vanochtend in de welkom-op-een-nieuwe-werkdag-mail. Een onderzoek wees uit dat mensen het zat zijn na tweeënhalf jaar, ze wilden leven, hun dagelijkse dingen doen. Zonder gedoe. Voor het eerst in lange tijd voelde Toni iets van verdriet. Het gevoel dat ze meer dan een jaar had kunnen onderdrukken becroop haar opeens weer. Het stak, zoals altijd, ergens tussen haar borsten, net iets eronder, alsof ze gestompt was met een bot voorwerp. Ik ben iets compleet onmenselijks aan het doen, dacht ze, eerst zat ik in een stinkende kelder van een dom bedrijf en nu, met dit nieuwe werk, ben ik zelfs verder afgezakt – niet in inkomen, maar wel in waardigheid.

Onder de douche had ze gehuild vanmorgen. Daarna had ze lange tijd naakt voor de spiegel gestaan.

‘Ik heb papa en mama een fabel verteld,’ zei ze hardop, ‘ik ben een versteende boom. Ik kom niet tot bloei, ik raak geen bladeren kwijt. Het leven hier is niet beter.’ Toen haar moeder naast haar verschenen was en haar strak had aangekeken, was ze de badka-

mer uit gelopen. ‘Niet klagen,’ had ze gefluisterd, ‘je hebt een mooi huis, je hebt werk, waarschijnlijk nog maanden. Je hebt veel spaargeld, binnenkort kan je terug.’

Toen ze mensen zochten bij de body-pick-up-service, schreef ze zich meteen in. Ze was het administratiewerk dat ze al deed sinds haar aankomst, zestien jaar geleden, zat. Het body-pick-up-werk leek nobel: de dode lichamen van oorlogsslachtoffers uit Besulia bergen tot die op een later moment weer tot leven gewekt zouden worden.

Na een korte screeningsprocedure – niet meer dan een online vragenlijst – werd Toni direct aangenomen.

kunt u grotere voertuigen besturen?

- JA
- NEE

heeft u daarvoor een geldig rijbewijs?

- JA
- NEE

bent u bang voor lijken?

- JA
- NEE

bent u emotioneel in staat lichamen op te halen en (samen met de desbetreffende lichaamsdonateur) te bergen in een voertuig?

- JA
- NEE

heeft u een strafblad?

- JA (voeg de desbetreffende documenten toe in het veld onderaan deze vragenlijst)
- NEE

ondertekent u alstublieft de volgende serie verklaringen:

- Ik verklaar hierbij niet emotioneel betrokken te raken bij de dode lichamen
- Ik verklaar hierbij alle lichamen naar de correcte *body-drop-off*-locatie te brengen
- Ik verklaar hierbij dat ik geen lichamen illegaal zal verhandelen
- Ik verklaar hierbij dat ik alle lichamen tijdens het dagelijkse korte rouwmoment op de mij aangewezen werkdag een laatste groet zal brengen
- Ik verklaar hierbij dat ik tijdens dit rouwmoment nooit de svaboda samoverzjenja zal dansen

De aanmeldingsprocedure leek zo eenvoudig dat het bijna niet waar kon zijn. Op haar derde werkdag, tijdens het afsluitende rouwmoment voor de nieuwste batch diaspori van de dood, waar alle body-pick-uppers van dienst bij aanwezig waren, hoorde ze dat de formulieren steeds korter en simpeler waren geworden: het was moeilijk om überhaupt werknemers te

vinden. Het personeelsbestand bestond voornamelijk uit flexmigranten.

‘De dood is voor iedereen hier een ramp,’ foeterde de collega die zich als Kaspar had voorgesteld toen de ceremonie voorbij was, ‘mensen verder weg lijken het een stuk normaler te vinden, sterven, dode lichamen, het hiernamaals en zo. Jij komt ook niet oorspronkelijk van hier, toch?’

‘Nee,’ had ze geantwoord, ‘maar ik woon hier al lang.’

‘Vertel me meer,’ zei hij. ‘Biertje?’

Hij was haar voorgegaan naar het body-drop-off-centrum en had met een speelse glimlach vier blikken bier uit een van de koelingen met DNA-materiaal getoverd. Daarna nam hij haar mee naar dodenveld nummer veertien. Aan de rand van het veld stonden twee witte kuipstoelen in de laatste spleet ondergaande zon.

‘Mijn opa en oma, of ja, hun grafstenen, staan bij mijn geboortehuis in de tuin,’ was Toni begonnen toen ze zat, ‘in de bergen. Ons dorp heeft ook een begraafplaats, hoor, maar mijn opa wilde niet weg van de woning die hij met zijn eigen handen gebouwd had.’

‘Kijk,’ zei Kaspar, ‘dat zouden ze hier totaal macaber vinden, idioot zelfs! Toen die lijken uit Besulia hier begonnen te verschijnen, dacht ik: als we nieuw leven kunnen geven aan wie te vroeg de pijp uit is ge-

gaan, wil iedereen meedoen. Toch? Dat is toch een droom? Maar nee hoor.'

Toni knikte. 'Ik begrijp het ook niet,' zei ze. 'O. Mijn vader ligt er trouwens ook al bij.'

'Waarbij?'

'Het graf in de tuin.'

'Ah, ja.'

'Hij overleed toen ik hier net woonde. Ik heb hem nog één keer op kunnen zoeken. Vijftien jaar geleden. Ik was eenentwintig.'

'En je moeder?'

'Ook, dood, zes jaar geleden. Ik moet haar nog bijzetten, in de tuin. Ik had geen tijd.'

'Geen tijd om thuis te komen? Waar is het precies?'

'Upasi. Ten zuiden van Besulia, ken je het?'

Kaspar draaide zijn bierblik rond in zijn hand, nam een slok.

'Claudia, mijn vrouw, heeft een wijngids over Upasi.'

'We hebben de beste wijnen,' zei Toni, 'al zeg ik het zelf.'

Ze keken uit over het gigantische veld vol graven. In de verte lag de skyline van de stad: kantoren, het parlamentsgebouw, banken, moderne flats die schitterden in het oranje zonlicht. Toni nam een slok bier en dacht aan de eerste ochtend dat ze in de body-

pick-up-service-wagen door de stad reed, op weg naar haar eerste dode lichaam. Een jonge jongen, ergens in een glimmend appartement in het stadscentrum. Ze was zo in paniek dat ze had overgegeven. Het kwam niet door zijn borstkas en nek vol granaatscherven, ook niet door zijn jonge lichaam dat zo stijf als een plank was. Dat was juist handig: ze kon hem zo op de steekwagen zetten. Nee, ze raakte in paniek van het idee dat ze, als ze met dit onmenselijke werk stopte, een baan moest nemen die nog verder onder haar kunnen was. Het maakt niets uit, dacht ze, ik ben eigenlijk net als de dode jongen, niet veel waard.

In de badkamer waar hij was gevonden door een ouder echtpaar, had ze overgegeven in de badkuip.

‘Sorry,’ had ze gemompeld, meteen vol berouw over haar gedachten, ‘ik moet mijn mond houden, jou behandelen mensen al helemaal als een stuk stront.’

Nadat ze het braaksel had weggespoeld en haar gezicht had schoongeveegd met een zachte handdoek met geborduurde initialen, had ze zichzelf, zoals ze vaker deed, streng toegesproken. Daarbij had ze de woorden van de body-pick-up-trainingsbrochure herhaald: ‘Het zijn objecten, geretourneerde pakketten, meer niet. Hoe minder je denkt dat het mensen zijn, hoe simpeler het werk.’ Ze laadde de jongen in en herhaalde de rest van de dag: ‘Straat inrijden, lichaam

ophalen, verplichte vragen stellen, afrekenen, ondertekenen, opbergen, labelen, doorrijden.’

De week na haar eerste lijk ging het al een stuk beter, maanden later deed het haar bijna niets meer. Heel soms voelde ze woede opborrelen: hoe moeilijk kan het zijn, dacht ze dan, een traditionele dans uit je hoofd leren en zo iemand weer leven geven?

‘Weet je nog,’ vroeg Kaspar, alsof hij haar gedachten raadde, ‘de eerste lichamen hier? De eerste dansmanifestaties?’

Toni knikte en kneep haar ogen tot spleetjes. ‘Als of er eerst kortsluiting bij iedereen ontstond, vervolgens iedereen uitzinnig werd, en daarna alles instortte. Dat vond ik het engste eigenlijk, dat laatste.’

Zeven maanden na het begin van de oorlog in Besulia, een land dat bijna niemand kende en waarvan de oorlog maar kort in het nieuws was geweest, verschenen de vermoorde lijven onder eettafels, naast designbanken en op bedden. De lichamen verschenen van het ene op het andere moment, op totaal willekeurige plekken.

‘We zijn vervloekt,’ hilde een vrouw op televisie. Ze was thuisgekomen van haar werk als hr-manager bij een gerenommeerd IT-bedrijf en wilde haar gezicht wassen. Toen ze zich omdraaide zag ze een lijk in de badkuip liggen: een oudere man in een ge-

streept overhemd en een nette pantalon, aan zijn voeten paarse pantoffels.

De lichamen doken in een steeds hoger tempo op: in sportscholen, bibliotheken, woningen, communes, zwembaden, buitenhuizen, studio's voor starters, winkelcentra, ateliers, musea, groothandels. Na de eerste golf van verbazing, de eerste angst, kwam er ook een vreemd soort opwinding los. Een hypeachtige roes, net als zeven maanden eerder, toen de oorlog in Besulia kort wereldnieuws was. De hype draaide toen vooral om een jonge Besuliaanse vrouw, Anna. Ze vroeg de wereldbevolking om hulp. Het internet stond vol met haar video's: 'Dans,' zei ze, 'dans en red ons.' Priemende donkerbruine ogen had ze, volle lippen, een mooie kleine neus en strenge, donkere wenkbrauwen.

Toni had de video's van deze Anna allemaal gezien: toen de oorlog net begonnen was, volgde ze alles op de voet. De eerste dagen voelden alsof ze terug de tijd in werd getrokken: terug naar haar eigen land, dat ze lang geleden ontvlucht was. Van het ene op het andere moment begon het: in de avond klonken vanachter de bergen schoten, in de nacht volgden de raketten. Vanuit haar slaapkamerraam zag Toni wit oplichtende strepen. Kort kropen granaten omhoog de lucht in, om daarna ergens in de verte met een doffe klap te landen. Ze zat dagen achtereen te-

gen haar vriendinnen aan gedrukt in de kelder van haar ouders. Ze was omringd door vochtig geurende kratten vol aardappelen, zakken met bieten en weckpotten met ingemaakte paprika, eieren, tomaten en bloemkool. Ze was moe maar kon niet slapen, ze had honger maar kon niet eten.

Bij het zien van Anna's video's en de meedogenloze aanvallen op Besulia kroop een oud gevoel terug haar lijf in, een gedachte die haar daar, in de klamme kelder van haar ouders, met de dag meer overnam: niemand helpt ons.

De hulp waar Anna in de video's om vroeg was niet ingewikkeld: 'Je hoeft niet te komen vechten,' zei ze, 'donaties zijn niet nodig, wapens sturen is niet de bedoeling; er moet alleen gedanst worden. Onze traditionele dans, de svaboda samoverzjenja. Help ons zo het kwaad buiten te houden.' Ze lachte er vriendelijk bij, de eerste dagen, in het eerste aantal filmpjes. Naarmate de vijandige soldaten dichterbij haar dorp kwamen, verdween de felle glans uit haar ogen. Hoe enthousiast ze haar volgers, inmiddels honderdduizenden, ook aansprak, iets in haar stem klonk gebroken, haar ogen waren dof. Ze leek niet genoeg mensen te kunnen mobiliseren, ergens tussen haar oproep en de ontvangers stokte er iets.

Toni laat de verrekijker met een diepe zucht zak-

ken. Het duurt absurd lang. Bij haar collega's staat de wijk erom bekend: 'elitair stukje, ze kunnen het niet zo goed verdragen dat de lichamen ook bij hen terechtkomen.'

Net als ze de luidspreker van de wagen aan wil zetten en huis nummer acht wil omroepen, gaat daar het tuinhek open. Heel traag. Een slungelige jongen verschijnt op de oprit. Onder zijn korte broek komen twee dunne, melkwitte benen vandaan.

'Hoe de fuck kom jij zo wit als de zon zo godverziekend fel is?' mompelt Toni.

Hij zwaait op een vreemde manier: arm recht in de lucht, vingers ver uit elkaar, alsof hij een geheime groet brengt. Ze trekt langzaam op, rijdt naar hem toe. Even twijfelt ze of ze door de luidspreker 'nou daar hebben we er een, hoor' moet zeggen, maar als ze dichterbij komt, ziet ze de jongen zo angstig kijken, dat ze het laat.

'Wat heb je voor me?' vraagt ze, als ze uit de wagen stapt.

'Ze zijn hier drie weken geleden aangekomen,' zegt hij.

'Ze? Je hebt er meer?'

De jongen knikt. 'Twee. Ze lagen in de garage, één in de oude auto van mijn oma, één op de werkbank van mijn vader.'

'Nog nooit meegemaakt.'

‘Ik denk dat ze bij elkaar horen,’ fluistert hij verlegen.

Aan het begin van de oprit gaat de garagedeur open. In de felle middagzon verschijnt een man. Hij houdt een kruiwagen vast. Over de rand bungelen vier benen. De jongen begint te huilen.

‘We weten het echt niet meer. Ik heb mijn vrienden uitgenodigd, elke avond en elk weekend hebben we precies gedanst zoals in de video’s.’

De man rijdt de kruiwagen de oprit af. Hij doet het voorzichtig, bijna ceremonieel: een stap, kruiwagen vooruit, even wachten, weer een stap, kruiwagen vooruit. Het duurt zeker drie minuten voor hij naast zijn zoon staat. In de kruiwagen liggen vrolijk gekleurde kussens. Daarop: twee kinderen. Hun gezichten zitten vol aangekoekt bloed, schrammen en blauwgroene vlekken, alsof ze aangetaste stukken brons zijn.

‘Granaat?’ vraagt Toni.

‘Sorry?’ zegt de man met een schorre stem. Zijn ogen zijn rood doorlopen. In de deuropening van het huis verschijnt een ranke man in een kamerjas. Hij wandelt naar het drietal toe op zijn roze sloffen.

‘Ja,’ zegt hij als hij ook naast de kruiwagen staat, ‘granaat. We hebben het opgezocht.’

De jongen kijkt van Toni naar de kruiwagen.

‘Op een ochtend, drie dagen geleden, dachten we

dat een van hen een arm bewoog. We hadden de hele nacht staan dansen.’

‘Was niet zo. We waren gewoon uitgeput.’

‘Hij droomt alleen nog maar over ze.’ De man in de kamerjas legt zijn hand op het hoofd van zijn zoon. De jongen begint opnieuw te huilen. De mannen drukken hem tussen hen in.

‘In een andere buurt was dit misschien wel gelukt.’

‘Wat?’

‘Ja, van die buurten met meer eh, community? Waar mensen elkaar meer moeten helpen? Daar of zo, bij die flatgebouwen?’

De man wijst naar links, de heuvel over, richting de wijk waar Toni woont. Ze fronst. Ik woon in zo’n appartementencomplex, wil ze zeggen, ik spreek nauwelijks iemand.

‘Kunt u ze niet daarheen brengen, mevrouw?’

Toni kijkt de mannen lang aan. Het is andere gezinnen ook gelukt, weet ze. Die waren dagenlang bezig, weken, bijna non-stop, maar toch.

‘Dat had u zelf moeten doen, dat weet u. Staat allemaal in de bevestigingsmail. Er zijn drie gemeenschappen in het land die echt nog de moeite nemen, dag in, dag uit. De dichtstbijzijnde is drie uur rijden.’

‘O,’ zegt de man in de kamerjas met gespeelde verbazing, ‘sorry, nee, dat hadden we niet gelezen.’

‘Kan gebeuren,’ antwoordt Toni. Ze kijkt nog even

naar de twee dode kinderen en loopt dan snel naar de auto.

‘*Nee, dat hadden we niet gelezen,*’ aapt ze de man na als ze het portier heeft dichtgetrokken. ‘Het gore lef.’ Ze rijdt een stuk verder de straat in, steekt achteruit de oprit op. Ze opent de achterkleppen, waar ze vorige week een grote, ronde sticker op heeft geplakt: een donkerblauwe cirkel met een witte, opengebroke kist erin. Er komt oranje licht uit de kist. Naast de kist liggen sinaasappels. De sticker is gemaakt door een jonge Besuliaanse met een tweede leven. Ze voert actie voor gratis rehabilitatie na oorlogstrauma. Steeds meer opgestanen sluiten zich bij haar aan, de groep groeit met de week. Ze hebben sinds kort ook een afdeling die in grote groepen bij body-drop-off-centra langsgaat om velden vol graven wakker te dansen – een trend die anderhalf jaar geleden door vier Besulianen begonnen is.

‘Ik moet dit vragen: u weet zeker dat u het dansen opgeeft?’

De man in de kamerjas knikt.

‘Wat denkt u zelf,’ zegt hij bruusk, ‘hoeveel was het nou?’

‘Vijfhonderddertig.’

‘Ik dacht vijfhonderdtien.’

‘Opstapelende verwerkingskosten, *emotional labor*, grafdelvers, wagenschoonmakers, DNA-identificatieteams.’

De man in de kamerjas pakt zijn creditcard uit zijn zak en kijkt Toni aan.

‘U moet officieel bevestigen dat u het dansen opgeeft voor u kunt betalen,’ zegt ze.

‘Ik geef het dansen op.’

‘We stoppen ermee,’ vult de andere man aan.

‘Jij ook?’ vraagt Toni aan de jongen, hoewel het niet nodig is.

‘Moet dit nou?’ bijt de man in de kamerjas haar toe.

‘Helaas wel,’ zegt Toni droogjes.

De jongen begint nog harder te huilen.